

Dansk Tekstilhistorisk Forening

20. årgang
nr. 2
2009/2010

TENEN

Odas juledug 1962

Indhold:

Grafiske udtryk	side 3
Hørproduktion i Danmarks oldtid	side 9
Den 27. september 2009 var der TENEN-tur	side 13
En historisk centrifuge	side 18
Efterlysning	side 20
Boganmeldelser	side 21
Postkort	side 24
Arrangements- og udstillingskalender	side 25
Telefonliste for TENENs bestyrelse mv.	side 27

TENEN Dansk Tekstilhistorisk Forening

Formand: Annet Laursen Skjelsager, Dorthesvej 2, 3520 Farum, telefon 44 95 05 55

Næstformand: Lone de Hemmer Egeberg, Teglgården 66 st.th, 3460 Birkerød,
telefon 45 81 05 05

Kasserer: Bent Bille, Søndergade 66, 5620 Glamsbjerg, telefon 64 72 15 65

Giro nummer: 143-0130

Medlemsskab tegnes hos kassereren. I 2009/2010 er prisen pr. år 200 kr.

Husstandsmedlemsskab koster 300 kr.

Medlemmer får tilsendt tidsskriftet TENEN.

TENEN – Danish Society for Textile History

Tidsskriftet **TENEN**

Redaktion: Annet Laursen Skjelsager, Dorthesvej 2, 3520 Farum, telefon 44 95 05 55,

ePost *silke-annet@detail.dk* • Lis Slottved, telefon 74 63 03 50,

ePost *slottved@privat.dk* • Vibeke og Frits Lilbæk, telefon 48 17 16 47,

ePost *vof13450@yahoo.co.uk*

Sats og billedbehandling: Frits Lilbæk • Digitaltryk: VesterKopi • ISSN: 0906-9526

Copyright © TENEN og forfatterne • 14.12.2009.

TENEN udkommer fire gange om året – sidst i månederne august, november, februar og maj. Deadline for redaktionelt stof er seks uger før eller efter aftale med redaktionen.

Artikler og indlæg sendes til redaktionen

fx med ePost – eller maskinskrevet med brevpost.

Annoncepriser: 1/1 side: 525 kr. 1/2 side: 300 kr. 1/4 side: 185 kr. 1/8 side: 135 kr.

Ældre numre af TENEN kan købes ved henvendelse til foreningens kasserer
– så længe lager haves. Prisen er 50 kr.

Ændring af sendeadresse meddeles til kassereren.

Internet: <http://tenen-dk.homeunix.org/tenen>

GRAFISKE UDTRYK - om tekstilers forunderlige udtryksmuligheder

På kulturhistoriske museer på Sjælland opbevares mange hundrede pyntestykker fra bondekulturen ca. 1790-1860, og jeg har udvalgt ca. 40 af dem til min undersøgelse til bogen "Tekstil æstetik – nytolkning af dansk kulturarv".

De såkaldte hedebo-syninger fra Østsjælland er overdådige; de er tæt og rigt broderet og har været genstand for megen opmærksomhed, bl.a. har de ofte været udstillet i de sidste ca. 150 år.

Tekstilerne fra Midt- og Vestsjælland har et helt andet udtryk og en stille intens "tone"; de er karakteristiske ved deres klare grafiske udtryk, der skyldes teknik- og motivvalg, samt en stram komposi-

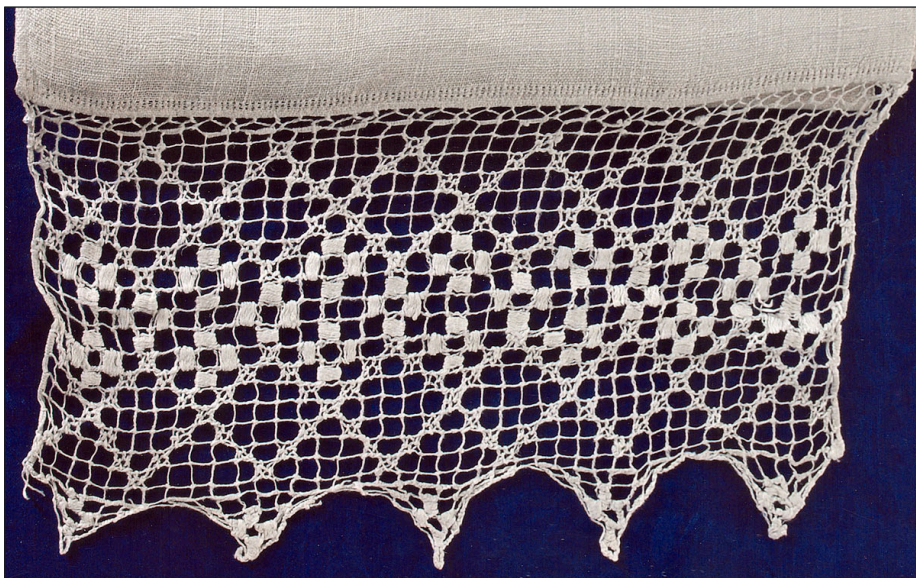
tion. De har ikke vakt stor opmærksomhed hverken i tekstil- eller museums kredse; men det er netop dem, jeg sætter fokus på, fordi jeg finder dem meget fascinerende både i udtryk og fremgangsmåder.

Tre slags pyntestykker

I bondestuerne blev tekstilerne brugt ved festlige lejligheder til at pynte op og give lys i den mørke stue. Stykkerne havde forskellig størrelse alt efter anvendelsen. Nogle blev hængt på eller lagt over møblerne eller fastgjort på de mørke omhæng på stolpestykker. De kaldes også håndklæder eller pynte-

Figur 1: Med symbolsprog kan vi "tale" sammen uden at bruge hverken tale- eller skriftsprog. Bondekonen fra Midtsjælland har med denne enkle buede linje måske villet fortælle os - eller minde os - om livets op- og nedture. (Holbæk Museum nr. 12470).

Figur 2: Megen folkekunst gengiver motiver i stiliseret form, og det kan give anledning til flere tolkningsmuligheder. Viser dette broderi fx stiliserede blomster eller tydelige kors? (Holbæk Museum nr. 4815).

håndklæder, men mange af betegnelserne er eftertidens værk, og de kan variere fra egn til egn.

Typisk er et stolpestykke ca. 30 cm bredt, dvs. syet på et stykke stof i halv vævebredde. Længden er oftest fra 70 cm til 130 cm.

Over bilæggerovnen sad knæet, der var en stang til at tørre tøj på. Til fest blev den pyntet med en såkaldt knædug, der var i hel vævebredde og 50-70 cm lang. Knædugene har oftest en enklere udsmykning end stolpestykker.

Den tredje type broderier er kisteklæder, som ofte er blandt museernes ældste hvide pyntestykker fra bondegårdene. De blev anvendt ved dødsfald, hvor de blev lagt over ligkisten, mens den endnu stod i hjemmet. De kan være smallere

end stolpestykkerne, men til gengæld omkring 2-2½ meter lange.

De fleste pyntestykker er af hør, men bomuld ses overraskende ofte især brugt til broderiet eller til de maskinvævede frynsere.

Teknikker med grafisk virkning

På Midt- og Vestsjælland har kvinderne anvendt de samme broderiteknikker som på hedeboegnen, men i en enklere udformning. Det drejer sig bl.a. om tællesyning, dragværk, rudesyning og hulsømme. Det specielle ved de vestsjællandske bondetekstiler er imidlertid teknikker, hvor broderitråden danner mønstre i et net, som bliver lavet "ud i luften" fx et fileret net, bunden pudeværsknipling eller et

net dannet af slynge- eller tungesting. Resultatet bliver borter, hvor motiverne står klare og tydelige på en gennemsigtig bund, og derfor er de hurtige at aflæse. De får næsten plakat-karakter og virker overraskende vedkommende. Med stor glæde og fantasi er der broderet hunde, fugle og planter, og med hørtråden har bondekonen "malet" træer, trekanter og stjerner på stoffet. Det er en forunderlig verden at få indblik i, og den virker helt moderne selv her 200 år efter, at tekstilerne blev til.

Bogens ca. 40 tekstiler beror på de kulturhistoriske museer i Holbæk, Kalundborg, Sorø, Haslev og Greve. I analyserne af dem har jeg sat oplevelsen af deres specielle udtryk i fokus og forsøgt at svare på følgende spørgsmål: Hvad karakteriserer tekstilernes udtryk? Og hvilket indtryk gør de på mig, når jeg møder dem? Især har jeg været interesseret i at undersøge, om tekstilerne kunne udløse en æstetisk erfaring forstået som tanker og associationer med relation til nutidige livsbetingelser og overvejelser om det gode liv fx om hvilke mønstre og linjer, der skaber ro i sjælen og tanken. Kort sagt har jeg søgt bud på, hvorfor de fascinerer mig. Ud over at være et tekstilstudium, bliver min undersøgelse derved et bidrag til diskussionen om, hvilken værdi eller betydning historiske genstande kan have for nutidige museumsbesøgende.

Almenkendte symboler

Jeg går tæt på tråden og mønstrenes mange linjer og motiver. Bondekonerne kunne nok ikke læse,

men de kunne fortælle historier og vise deres ønsker og håb ved at sy almenkendte symboler på deres broderier. Det kan fx være påfuglen, der symboliserede evigheden og opstandelsen eller hunden, der stod for trofasthed; forhold som mange var optaget af.

Undersøgelsen har bragt mig mange overraskelser, for en del af broderierne er konstruerede og udførte på måder, som jeg aldrig har set før eller måske nærmere aldrig har lagt mærke til før.

Nogle bondekoner har fx syet slynge- eller tungesting på andre måder end dem, vi er blevet undervist i de sidste 50, ja nok 100 år. I bogen kommer jeg med bud på, hvordan og hvorfor de gjorde sådan, og læserne kan følge med ved at studere bogens ca. 200 billeder.

*

Bogen er udgivet af Forlaget Fiber-Feber den 13. november 2009 på bogmessen i Forum. Den 22. november markeredes udgivelsen på Holbæk Museum med en særudstilling og en workshop i filering, fordi denne teknik er så rigt repræsenteret i materialet. Særudstillingen kan ses året ud.

Kisteklæder

Her gives et enkelt eksempel på undersøgelsens materiale, nemlig et kisteklæde, mens der på billederne kan ses andre eksempler.

Figur 1 viser den afsluttende bort i den ene ende af et kisteklæde fra Holbæk Museum. Det er 245 cm langt og 29 cm bredt, og stoffet er bleget hørlærred i en fin kvalitet.

Borten er 17 cm lang ligesom borten i den anden ende af stykket.

Figur 3 og figur 4 øverst: Disse to fugleborter sidder på det samme pyntestykke. Bondekonen har haft et skarpt øje for at udnytte forskellene i det ligefilerede og i det skråfilerede net, så fuglene enten blev statiske, som stod de på jorden, eller dynamiske, som var de lige ved at lette fra jorden. (Kalundborg Museum nr. 5981).

Figur 5 midten tv: Selv i det firkantede net har bondekonen kunnet danne cirkelmotiver som her i form af solkors eller indvielseskors. (Kalundborg Museum nr. 3892). **Figur 6 midten th:** På Kalundborg-egnen har bondekonerne været særligt glade for at brodere hunde i filerede net, og de ser strunke og vagtsomme ud. (Kalundborg Museum nr. 2224a).

Figur 7 nede tv: Geometriske mønstre er fint gentaget fra broderiet i fladsyning ned i den afsluttende trendfletning. Masser af skrålinjer danner zig-zag linjer, trekanter og romber, der alle er livs- og frugtbarhedssymboler. (Sorø Museum nr. 615). **Figur 8 nede th:** Denne trendfletning af grov hørtråd har et næsten monumentalt udtryk, som den afsluttende, tætte frynse understøtter på fornem måde. (Kalundborg Museum nr. 399a).

Den består af filering på skrå, hvori der er trukket en dobbelt hørtråd, der danner et bølgemotiv eller en buet zig-zag linje. I den modsatte afslutningsbort er der to bølge-linjer.

Kisteklædet er sammensyet af to stykker lærred, der hver har tre smalle hulsømsborter. Over hver bort er der desuden et enkelt broderi i blå korssting. I den ende, som ses på figur 1, er det årstallet 1814 med en krone over, og i den anden ende ses monogrammet KRd. Under årstallet er der broderet en blomsterranke i hvide kædesting. Hele stykket er meget velbevaret.

Filering og stopning

Med teknikken filering kan der fremstilles et net med tætte eller mere åbne masker, hvori der kan broderes ligeledes tæt eller åbent. På dette klæde, der blev lagt over kisten med den døde i, er både maskestørrelse og broderi meget åbent, og tilsammen skabes der et let og enkelt udtryk. Man kan næsten føle, at afslutningsborten svæver.

Det er sjældent at se så enkle dekoreringer i folkekunst, der ofte er meget detaljerige. Men selv om udtrykket er minimalistisk, så har linjen spænding, og den brænder sig fast på nethinden; den huskes. Indtrykket forstærkes ved gentagelse i linjeforløbet i det lille fine hvide broderi over borten. I øvrigt kan selve skråfileringen også ses som et net fuld af romber dannet af maskernes sider.

Mønstret får mig til at tænke på livets gang, dets op- og nedture. Men mønstret kan også tolkes som

et symbol på det uendelige dvs. det evige liv, idet en zig-zag linje er uden ende; den har ingen begyndelse og ingen ende, men fortsætter i sit egen monotone forløb.

Ceremoniel genstand

Mennesker i alle kulturer gør sig umage med udformningen af genstande til brug ved særlige lejligheder fx livets højtider som dåb, konfirmation, bryllup og begravelse. Her skal det ypperste præsteres, for her står mere på spil end blot fest og dekoration.

Borter på kisteklæder skulle bl.a. fungere som beskyttende gitre og virke som græder, som kunne holde de onde kræfter væk fra det sted, hvor mennesket og sjælen møder guderne. Blot en enkelt bølge eller zig-zag linje virkede værnende med sin ubrudte række af takker. Når kisteklæderne blev udsmykket med borter i udformning som net, så ville det onde også have vanskeligt ved at slippe igennem og få fat i den dodes sjæl.

Vi ved selvfølgelig ikke, om bondekonen, der har syet kisteklædet, har gjort sig sådanne tanker før valg af teknik og motiv. Men sikkert er det, at tiden omkring 1800 var en tid, hvor religion og overtro gik hånd i hånd, og hvor det var godt gennem sine materielle genstande at vise, at man hidkaldte støtte fra højere magter. Dette kunne gøres ved valg af gammelkendte symboler, som alle i samtiden kunne aflæse og forstod virkningen af.

*Minna Kragelund
Tidligere lektor ved DPU,
nu seniorforsker ved Holbæk Museum.*

Illustrationer:

- Alle fotos er mine arbejdsbilleder. Nr. 1+2: Jens K. Nørgaard. Øvrige: Danmarks Lærerhøjskole.

Internet:

- Forlaget: www.FiberFeber.dk
- Museet: www.holbmus.dk

Litteratur:

- Gudrun Andresen: *Bondesyninger på lærred. 1-3.* Kbh. 1981-86.
- *Bonniers Store Håndarbejdsleksikon. 1-20.* Kbh. 1995-96.
- Danmarks Folkelige Broderier. Diasserie med teksthæfte: *Vest- og Sydsjælland samt Møn.* Roskilde 1982.
- Bodil Tornehave: *Anne Cathrine Buddes Mønsterbog.* Haderslev 1988.

- Minna Kragelund: *Tekstil æstetik – nytolkning af dansk kulturarv.* København 2009.

Efterlysning: En skøn trøje

Da vi på TENENs tur den 27. september besøgte Lokalhistorisk Arkiv i Bramsnæs, hvor der var en herlig udstilling, faldt vi over en skøn trøje, der efter sigende skulle være superlet at strikke og, som det fremgår, er fantastisk klædelig.

Vi var mange der gerne ville have opskriften på trøjen. Det er derfor mit håb med denne efterlysning, at der blandt TENENs medlemmer findes én, der kender trøjen og som har opskriften. I så fald vil undertegnede være meget glad for at modtage den. Kontaktinformation er bag i bladet.

*Lis Slottved
fotomodel: Eva Vienberg*

HØRPRODUKTION I DANMARKS OLDTID

Jeg har fået et par artikler i hænde, som har interesseret mig; jeg vil her prøve at give en kort redegørelse for dem i håbet om, at stoffet kan interessere TENENs læsere.

Det drejer sig om en artikel i *SKALK 2000:1*, "Hørgården" af Keld Møller Hansen samt en artikel af Mads Runge og Peter Steen Henriksen i *Fynske Minder 2007*; den hedder "Danmarks ældste hør-industri".

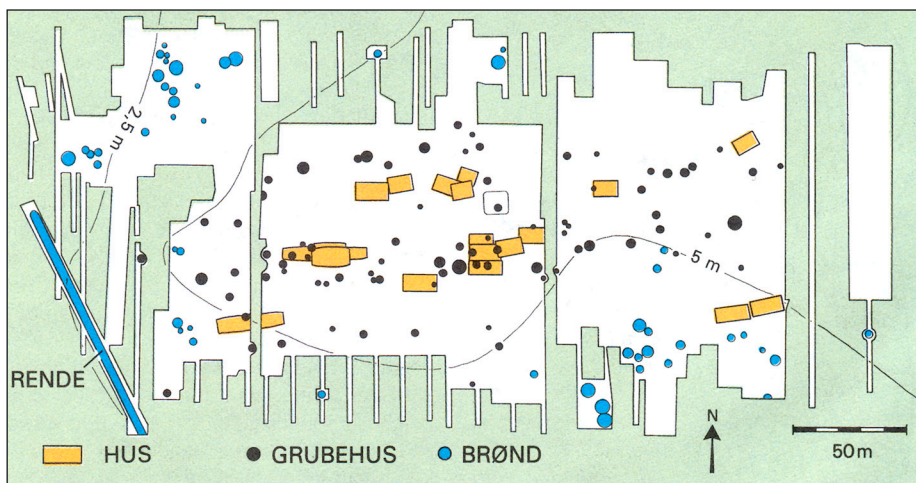
Jeg vil gøre opmærksom på, at jeg fra artiklerne kun plukker af det, som har direkte tekstilhistorisk interesse. Desuden skal jeg indrømme, at jeg ikke har set Keld Møller Hansens og H. Høiers artikel på side 59-89 i *Kuml 2000*, som hedder "Næs – en vikingetidsbebyggelse med hørproduktion".

*

Historien begynder lidt syd for et område, der er mange af TENENs medlemmer bekendt, nemlig Køngfabrikkerne, hvor Niels Ryberg i

enevældens tid havde skabt sit gods Øbjerggård om til én stor hør-virksomhed, bl.a. for at lindre sine bønders fattigdom. Stedet, som Keld Møller Hansen skriver om, hedder Næs – og er et næs i Avnø Fjord. Her er der foretaget en arkæologisk udgravning i årene 1997 til 1999 af 50.000 kvadratmeter, og man havde fundet en gård med et langhus og en del udhuse. Bebyggelsen kunne tidsfæstes til et sted mellem 720 og 900, altså tidligt i vikingetiden. Selv om her kun er én gård, fandt man ikke mindre end 69 grubehuse, der som bekendt er huse med gulv, der er forsænket i undergrunden. Husene var fra 4-9 m² og er tolket som værksteder. Man fandt tenvægte, trendvægte til opstadvæve, bennåle og glittesten.

Uden for det bebyggede område fandt man hele 57 brønde i dette område, der ligger mindre end fem meter over havets overflade. Flere

Udgravning ved Næs inderst i Avnø Fjord. Illustration fra *SKALK*.

brøndkasser var bevarede, og der var årringe nok til, at man kunne bestemme to af dem dendrokronologisk til 784 og 785. Arkæologerne undrede sig over disse brønde, indtil man fandt nogle knipper hør i en af dem. Så blev man klar over, at det var rødningbrønde. Planter, der indeholder tekstilfibre skal som bekendt fugtbehandles efter høsten, så at de kan mørne tilstrækkeligt til, at man kan befri fibrene fra de øvrige dele af planten såsom bark og træstof. Da man tog jordprøver fra bunden af brøndene, fandt man frø af de to andre kendte tekstilplanter, nælde og hamp – men man fandt mærkværdigvis ingen hørfrø. Da man undersøgte hørbundterne, fik man forklaringen – man havde skåret toppen af hørplanterne, før man lagde dem til rødning. Som endnu i dag har oldtidsfolket været klar over, at hørfrø er værdifulde på grund af deres olieindhold.

Ud over de nævnte anlæg fandt man blandt andet en del aflange gruber med trækul og ildskørnede sten i bunden. Gamle landmænd vil straks vide, hvad de har været brugt til. Rødningen (mørningsprocessen) skal stoppes i præcis rette tid for at hindre, at også spindefibrene mørner, og det er man nødt til at gøre med varme. Stenene, formoder arkæologerne, har man varmet op, så at man har kunnet lægge planterne til tørre på stenene. De, der i mands minde her i landet har standset rødningen, var mere dristige – de tørrede planterne på riste over åben ild – man kan endnu finde rester af sådanne anlæg i markskellene. Arkæologerne har spurgt sig selv om, hvorfor man

sænkede tekstilværkstederne lidt ned i jorden, og de har fundet en forklaring hos en tysk forsker ved navn Haijo Zimmermann. Man skaffer sig ved nedgravningen den fugtighed, der skal til for at hørgrønet bliver bekvemt at arbejde med. Man har i en udgravning af et grubehus ved Århus fundet bundter af hør og en trendrest af hør. Jeg, som til daglig arbejder i et hørværveri, kan bekræfte formodningen, for vi har måttet anskaffe et befugtningsanlæg for at kunne styre vores garner.

Artiklens konklusion er, at der her på Næs i vikingetiden har været en virkelig hørindustri med tilhørende udskibningsfaciliteter.

Ud over det ovenstående rummer artiklen en række betragtninger, som kan sættes i perspektiv af den syv år yngre artikel, hvilket jeg overlader til læseren. Der står, at man i yngre bronzealder og ældre jernalder, vel o. 500 f. Kr. har kendt hør som olieplante, idet man har fundet hørfrø i maverne på Grauballe- og Tollundmanden. Desuden formodes det, at den hør man har brugt i romersk jernalder (år 0-400) i det nuværende Danmark, har været importeret sydfra. Det nævnes også, at hør har været på mode i vikingetiden, dvs. efter år 800. Her kan jeg for egen regning gøre opmærksom på, at man i edda-digtningen, som stammer fra vikingetiden, kan læse, hvordan hør betragtes som noget fornemt: Guden Heimdal er under pseudonymet Rig på vandring blandt mennesker fra forskellige samfundslag. Da han kommer til de velbøjgede, står der – i Martin Larsens oversættelse: *Husbonden*

Tre forskellige brønde under udgravning, den nederste med stigen på plads.

14

væven udstrakt eller temvægte (spindsten), en slags svinghjul på tænen ved garnspindning – eller begge dele. En del benulle må også nævnes i denne forbindelse, foruden to såkaldte sønglatere af glas, datidens strygjern. Tekstilværktøjer og vævshjul er derfor en rimelig forklaring på en del af grubehusene, men andre håndværk er også repræsenteret. Indbrudte støbeforme og bronzeskot, essenslagger med spor efter blæsehelgestud samt små smedeskål (afsprængt ved hammer på jernemær) taler deres klare sprog om arbejde i bronze og jern. Mange knive og klingknægle viser nogle af produkterne, mens støbeformdelene er for små til at emnerne kan bestemmes. Metallorarbejdningen er antagelig foretaget uden for grubehuset, hvilket ses af slaggens beliggenhed – i grubehusenes øvre fyldlag.

Endnu mere påfaldende end de mange grubehuse var, at brønde dækkede op i betydeligt tal, det drejer sig om 57 skikkelser. De ligger med enkelte undtagelser uden for det bebyggede område og som hovedregel lavere end 5 meter over havet, netop hvor grundvandet er lettest at nå. Beværingsforholdene var optimale. Brøndkasserne, som skulle hindre de omgivende jordmasser i at skride ind, var bevarer i en del af brøndene. De var oftest vildledende eller snubylegde, men hulkonstruktion optrådte også. Brøndene var oprensede indtil flere gange. Plankerne, som indgik i brøndene, var ofte genanvendt bygningstrømmer, og de kan derfor give indblik i tidens huskonstruktion. Af andre bevarede træsarer må nævnes to forarbejdet til træskåle samt en hel og en halv setge.

Brøndenes funktion var i lang tid en gåde. Der var for mange til at det kunne være tale om drikkevandsforsyning, der måtte være en anden forklaring. Efter lang tids udgravning blev der på bunden af en vildledende brønd gjort et fund, som synes at give løsningen. Det drejede sig om flere velvorne bandede af plantestængler, som viste sig at bestå af hør. Og så var der påslidlet en pias, som gik op for udgraverne. Hvor var i yngre germansk jernalder og vikingetid af største betydning for klædefremstillingen, men for man kunne være, var der en hel række af processer, de

Afrenset hørbundet.

hostede hørstængler skulle igennem, blandt andet en slags opblodning i vand, den såkaldte rødning. Men før vi kommer nærmere ind på dette, må brøndfundene rundes af.

Fra de fleste brønde blev der udtaget jordprøver til nærmere undersøgelse, og de foreløbige resultater viser, at der findes frø og kapsejlede af hør, men også frø af hamp og stevdis adskillige frø af stor mælk. Disse fiberplanter blev også brugt til tekstilfremstilling. Mængden af frø er dog lav, specielt af hør, hvilket kan forekomme mærkeligt. Et af hørbundlerne er blevet nøjere undersøgt, og det viste sig at mangle toppen. Den må være forsætligt afskåret, og de omliggende frø er måske blevet anvendt særskilt. Det vil i givet fald betyde, at det vil være svært at påvise hør i brønde, hvor beværingsforholdene er ringere end tilfældet er ved Næs. Endelig blev der fundet frø af blandt andet kartoffel, træbrænde og katteplanter, som ellers er knyttet til middelalderen, og hvis indfor-

schshistorie nu ser ud til at skulle revideres. Brøndenes materiale er kort sagt enestående og af en karakter, som ikke tidligere er set i Danmark. Brøndene blev dog også brugt på anden vis. I et par af dem fandtes således sprosser af kvornøstak i stort tal, hvilket sammen med fundet af en lille sav vidner om lokal kantilvirkning.

Neden for mæssets spids fandtes en lang rende eller kanal, i hvis bund der var flere opsamlingsbrønde. Den har retning mod et mosehul, og prøvegrøfter antyder, at den kan være 500 m lang. Kanalen har formentlig, som brøndene, haft en funktion i den hørbødduktion, som efterhånden toner frem af fundene. Dyndaflejninger i kanalen viser, at der til tider har stået vand i den, hvorfor den måske har været brugt til opsamlng af regnvand. Fra brøndområdet må endelig nævnes en mærkelig anlægstype, aflange gruber og render, fyldt med trækul og ildskærpsten.

Hørstoffer kendes fra Centraluropa allerede fra bondestenalderen, men først i romersk jernalder optræder der enkelte fund, som dog må anses for at være importerede fra Nordtyskland eller fra Romeriget. Som olieplanter er hør anvendt i yngre bronzetider og al-

En del af den usædvanlige rende.

15

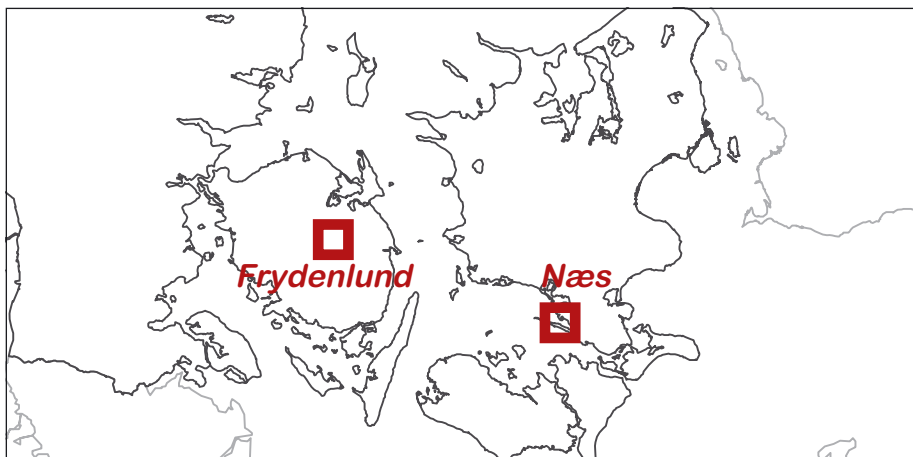
To sider af artiklen i SKALK om Hørgården ved Avnø Fjord. Billederne til venstre viser tre forskellige brønde. Det i midten viser et afrenset hørbundet. Billedet til højre viser en del af en usædvanlig rende.

skar / holt til væven, / hans skæg klippet, / skåret pandelok, / skjorten snæver, / skrin stod på gulvet. Rask tog kvinden / rok og spandt, / malte tvunden / tråd og væved. / Fald smykked håret, / fæste smykked brystet, / linned dækked halsen ... Og da disse to skal have sønnen gift, hedder det sådan her: Hid kørte de / Hængenøgle / den gede-klædte / glut fik Bonde; / Sønneko- ne sad / smykket af linet, / de satte bo, / bredte lagen, / fik gode dage / og gav andre.

*

Artiklen fra 2007 beretter om den udbygning af et industriområde i det sydøstlige Odense, som har fået navnet Tietgenbyen. Man har i den sammenhæng lavet arkæologiske

udgravninger i området, som viste sig at have en høj grundvandsstand. Udgravningen ved Frydenlund på 27.500 m² viste en boplads fra det lange tidsrum fra år 800-250 f. Kr. Den lå på en moræneknold, der ligger fem meter over et tilhørende produktionsområde syd for bopladsen. Her fandt man 52 brønde, der nåede ned i grundvandet, og 100 gruber, der ikke nåede så langt ned. Både bopladsen og produktionsområdet kan bestemmes til at gå tilbage til yngre bronzetider og ældre jernalder. Produktionsområdet ligger i god afstand fra bopladsen, måske fordi vandrødning af hør giver en kraftig og ubehagelig lugt. Brøndene er godt en meter dybe, tragtformede og,

bortset fra nogle få, uden foring. De få, der har brøndkasser, er enestående i landet ved at have foringer af bark.

Brønde giver gode bevaringsforhold. Disse var godt nok tomme, men man tog bundprøver i to af anlæggene. Her fandt man frø af brødkorn: Hirse og emmer samt af mange vilde planter. Alt dette er kommet til ved tilfældigheder; men man fandt også frø og frøkapsler af spindehørren, linum utitatissimum. Desuden frø af sæddodder, der nu til dags er en hyppig ukrudtsplante i hør, men i oldtiden dyrkedes for de olieholdige frøs skyld. Gruberne er blevet lidt mindre undersøgt. Nogle har lodrette vægge og har måske været brugt til opbevaring, andre har trækul og ildskørnede sten i bunden; de kan have været "brydegruber", altså været brugt til at standse rødnin-gen med. Der er egentlig for få af dem til så stort et anlæg. Måske har man tørret en del hør i solen, som man også har gjort det i nyere tid.

Ved Frydenlund har man ikke fundet spor af hamp eller nælde. Det har man til gengæld på et af de mange andre udgravede anlæg af samme slags på Fyn, nemlig Seden. Her var også glemt nogle hørbundter i nogle af brøndene. Seden Syd fra 600-550 f. Kr. har et stort anlæg, hvor man ganske vist ikke har fundet plantespor.

Ud over disse anlæg har man flere tegn på tekstilproduktion med plantefibre i sen bronzealder og tidlig jernalder: Materialet til urnen fra fundet Kildehuse II ved Tietgenbyen i Odenses sydøstlige udkant er magret blandt andet med hørfrø. I mit naboskab på Sydvestfyn ligger Lusehøj, hvor man har fundet nældeudug; flere offerfund fra tiden vidner om plantefiber-tekstiler.

Konklusionen er, at hørproduktion viser sig at være mindst 1000 år ældre, end man har kunnet tro for få år siden.

Bent Bille

Illustrationerne fra SKALK bringes efter aftale med artikelforfatter samt SKALKs redaktion www.skalk.dk

Den 27. september 2009 var der TENEN-tur

... til Bramsnæs Arkiv, Gamle Lejre og Domus Felix i Lejre

Ved Bramsnæs Arkiv i Sæby gamle skole ventede arkivleder for Lejre Arkiverne Anette Tonn-Petersen på os for at vise rundt og fortælle mange spændende tekstilhistorier.

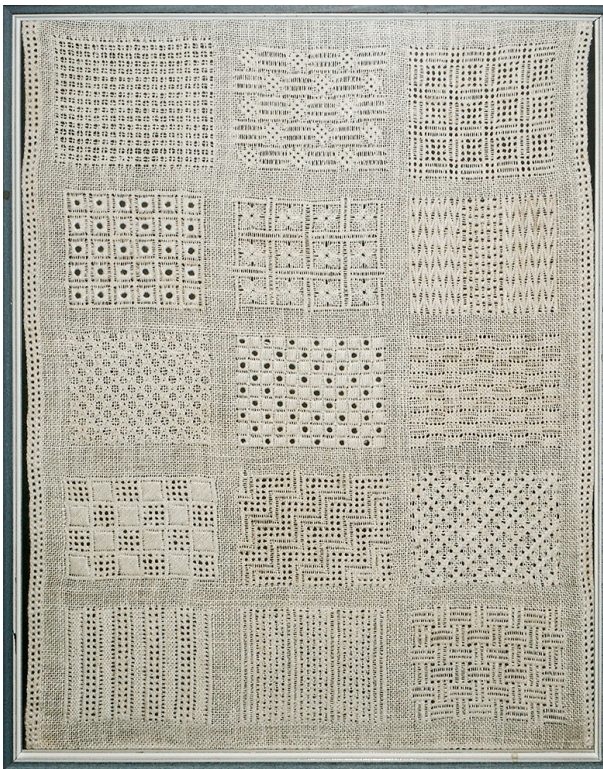
*

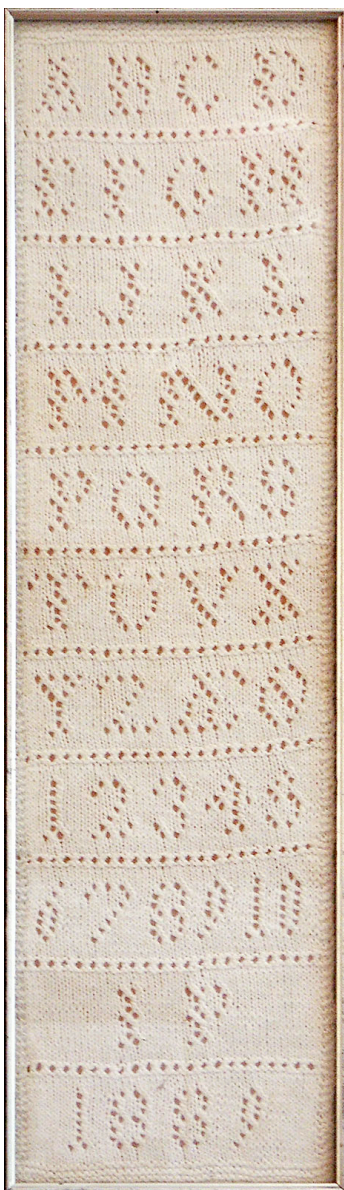
Vi nørkler med lokalhistorien var titlen på en udstilling på Bramsnæs Arkiv i sommeren 2009.

Gennem næsten 20 år blev der samlet mange ting og sager ind til Bramsnæs Museum og Arkiv – deriblandt tekstiler. Men siden kommunesammenlægning i 2007 er der kun arkiv, og genstandene kørt bort til Roskilde Museums magasin-ner.

Der er dog mulighed for at låne tingene til udstillinger, og *vi besluttede derfor at kombinere "vores" bedste tekstiler med gode historier fra arkivet. Da tekstilerne er lokale, har vi mange oplysninger, billeder mm. om de personer der har udført eller brugt dem – og det er kombinationen heraf, vi udstiller*, fortalte Anette Tonn-Petersen.

Der var smukt og grimt imellem hinanden – men alt, der var udstillet, havde en historie om brug, flid, nøjsomhed, skønhedstrang, husmoderdyder – eller om mænd der også har nørklet.

Det er en fin ting at kunne kombinere billede – tekst – produkt for et antal lokale borgere.

*

Samtidig med åbningen af udstillingen afholdtes der “nørkledage” i den første uge af maj, og på samme vis afsluttedes den sidste uge i september.

Ekstraordinært fik TENENs deltagere således lov til at “hæfte ende” på udstillingen.

Vi har i lokalområdet fundet frem til en snes personer, der mestrer mange forskellige håndarbejdsteknikker, som de demonstrerede og lod gæsterne forsøge sig med på nørkledagene, fortæller Anette Tonn-Petersen.

Her skal genfortælles én af Anette Tonn-Petersen mange små historier: I 1979 indviede Bramsnæs Kommune et fantastisk – og fantastisk levedygtigt – ældrecenter i den store flotte bygning Østergård i Lille Karleby. Det var kronen på en udvikling indenfor omsorgsarbejdet, der her lokalt var blevet opbygget siden 1968.

Ved det første store julemarked var der udover salg af håndarbejde også et lotteri. Til det lotteri havde en af de aktive pensionister, Ester Hansen broderet det traditionelle dusin mellemlægsservietter med ordsprog om lykke. De er udpræget 70'er-agtige i brunt og orange, men samtidig så utroligt traditionelle: Ordsprogene, begrebet mellemlægsservietter, korsstingsbroderiet – og måske især bagsiden, der selvfølgelig er enhver håndarbejds lærerindes drøm! Servietterne har aldrig været brugt, men vinderens datter har bevaret dem inderst i et skab – netop fordi de havde denne historie.

Det var en fin udstilling med mange små historier om kvinder og de-

res nørklær. Lidt morsomt er det, at tingene er så flotte, at ingen havde bemærket, at en genstand under hele udstillingsforløbet havde ligget med bagsiden opad. Det blev afsløret af én af TENENs udsendte detektiver!

*

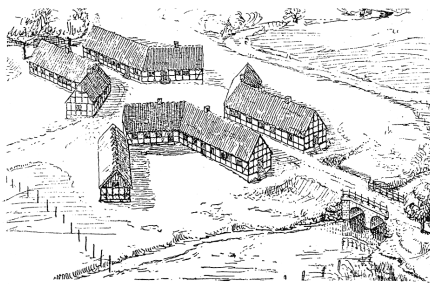
Den største oplevelse var vel nok det sidste, Anette havde i ærmet: Vi skulle lige med ind for at se ... Og så fik vi ellers to fine dåbposer og et lille sæt tøj at se. De stoffer, som tingene er syet af, tror Anette Tonn-Petersen stammer fra Ida Holten Thieles kjoler. Ida Holten (1830-1863) er Ida i H C Andersens *Den lille Idas blomster* – en smuk historie om eventyr, død og overlevelse. Det er H C Andersens første eventyr og det, som han fortalte den 5-årige Ida Holten Thiele. Eventyret blev til i forbindelse med den lille Idas mors død i 1835. Moderen Sophie Holten var datter af Nicolai Abraham Holten, godsejer på Krabbesholm i Bramsnæs.

* * *

Ved Slotsalléen mellem Lejre og Gl. Lejre ligger Københavns vandfor-

Stoffet som dåbstrøjen her er syet af, tror Anette Tonn-Petersen stammer fra Ida i H C Andersens *“Den lille Idas blomster”*.

Moderne Rekonstruktion af Blæsenborg Bro og Omgivelser ved 1760. Naar man fra Roskildekanten kom over Broen, havde man først paa høje Haand Hospitalet og paa venstre Haand Kroen, og siden, naar man stod paa den firkantede Plads, hvorfra Vejen til venstre førte til Allerslev, havde man til højre for sig Klædefabrikken og til venstre Fabrikantens og Fiskemesterens Bolig.

synings vandværk. Bygningen ved alléen er en mindre, lidt skæv bygning opført på stedet hvor der engang lå bebyggelsen Blæsenborg.

Midten af det 18. århundrede er de merkantilistiske idéers sidste store tid. En tid, hvor man endnu så hen til handel og industri som bærende erhverv, som næringsveje, der tilsyneladende sikrest skabte den attråede gunstige handelsbalance. Som statsminister har lensgreven på Ledreborg Johan Ludvig Holstein personligt taget standpunkt til mange idéer. Som stor-godsbesidder har han ikke heller overladt for meget til undergivnes skøn, men skarpt overvåget alt.

I sit eget lille kongerige fik han i tidens løb meget i gang udover landbruget. I 1740'ernes begyndelse fandtes et mejeri "Hollænderiet" i fuld gang. I løbet af 1750'erne kom en fabrik, ferksvands-fiskeavl og et betydeligt stutteri, til hvilket der skaffes græsning ved at nedlægge landsbyen Glorup. Det tiloversblevne areal blev inddraget til fredskov.

*

Det mest storstilede eksperiment var dog klædefabrikken. En "ube-

nævnt provincial-landmand" har i et nummer af tidskriftet "Oekonomisk Journal" 1757 foreslået følgende: *Kongen skulde indhverve nogle 1000 Familier af dem, der forstod til Gavn at reengjøre og kæmme Uld, at spinde, væve, stampe, overskiere og behandle alle uldene Tøyer, tage dem til København nogen Tid paa Prøve, om de forstod, hvad de burde, og imidlertid befalede hver Jorddrot, der eyedede et kompletteret Gods paa hver 200 Tønder Hartkorn at oprette behørig Bygning med Kaal Hauge og andre Commoditeter, til en Familie af Fabricqueurer, som da i 10 Aar skulde beholde fri for Husleye og andre Afgifter, og imidlertid nyde fornøden Forskud til deres Haandværks Fortsættelse af Proprietæerne - - og disse derfor tage Vahre efter en vis fastsat Taxt efter Boniteten af Tøyet, og til at lære Professionen forskaffe Dreng og Piger, hvor der vilde komme mange Rokke paa Gang, som nu staa stille ..."*

Næsten ord til andet havde J. L. Holstein på det tidspunkt for længe siden realiseret dette forslag.

Klædefabrikken gik ikke særlig godt. Forvalteren klager over at fabrikanten, Johan Gotfred Burmeister manglede kapital, ja undertiden ikke engang havde brød på bordet. J. L. Holstein døde i januar 1763, i september samme år holdtes auktion over fabrikkens lager af klæde og det følgende år i august blev der holdt auktion over indboet hos fabrikanten.

*

Da Københavns Vandforsyning i 1935 etablerede sig, blev den sidste Blæsenborg bygning revet ned, dog byggedes der nyt i samme grund-

mål som det nedrevne med de lidt skæve mål. Huset overfor blev opført i 1865 og ligger på samme vis i et lidt skævt mål – se figuren med de første Blæsenborg huse omkring et vejkryds. Vejen til Lejre station hedder i øvrigt Blæsenborgvej.

*

Alt dette havde Annet fundet ud af på sit besøg i Lejre Lokalarliv. Her ligger der en kopi af *Aarvog udgivet af Historisk Samfund for Københavns Amt 1930-1934*, hvori der fortælles om Blæsenborg.

Turens sidste stop var Domus Felix i Lejre, det gamle mejeri i Bygaden. Her besøgte vi Midtsjællands Vævekreds aktivitets-weekend med mange forskellige tekstile salgstande og udstillinger. Dertil et workshop/foredrag med emnet "strik" ved Lisbeth Tolstrup. Der var et hav af ting at se, prøve og erhverve. Det var et tilløbsstykke, så mange steder var der periodevis kødannelse.

red.

Postkort fra Edmonton i Alberta, Canada

I Edmonton ligger de fleste butikker i diverse Malls (overdækkede centre). Det er også her, man finder verdens største Mall – og den er stor: Oversigten fortæller om 760 butikker og hertil kommer verdens største indendørs tivoli, et sølve teater, et ishockey-anlæg, en skydebane og et kæmpe badeland.

Når man som Gro og Steen bor i byen, finder man også de små nicher. Én af dem er Farmer's Market, der hver lørdag er at finde i en stor lagerbygning. Det er her, de lokale handler grønt, delikatesser og lokalt håndarbejde samt husflid.

Straks vi kom ind i lagerhallen stod vi foran en bod med quiltede ting. Her kom jeg i snak med The Quillow Lady, alias Marilyn Stevenson. Hun er en ganske almindelig dame, der som hobby godt kan li' at sy, og i disse egne er det næsten det samme som en eller anden form for quiltning. Hun har nu sin egen bod på dette marked og har bl.a. specialiseret sig i at sy quiltede tæpper med indbyggede fodposer – det hele kunne foldes sammen til en kæmpe pude. Smag og behag er forskellig, men hendes idé var god og hun stortrivedes ved denne beskæftigelse.

Sidst i maj 2009 - Vibeke

En historisk centrifuge

Vi er omgivet af tekstiler hele tiden, hele livet. Artiklen har været bragt som kronik i Fyens Stiftstidende den 2. februar 2007.

Nornerne spandt livstrådene. Klip. Det var det liv.

Selv lærte jeg at spinde som 15-årig af Hansigne Naur fra Møn. Hun var tæt på de firs og bar på en tradition, der ellers havde været brudt i et par generationer.

Jeg ville forstå, hvordan en tråd blev til – grundlaget for alt tekstil. Det var en stor sejr, da jeg kunne det samme som mine tipoldemødre – spinde. De tre foregående generationer havde tabt tråden, men jeg greb den igen.

Hvordan hænger et liv sammen? Det er det spørgsmål, som stilles i den norske forfatter Jan Kjærstads trilogi om Jonas Wergeland. Hvordan fortæller vi vores liv, hvad er det, der skaber sammenhæng og brudflader? Jeg har aldrig været i tvivl om, at mit liv – som alle andres – kan fortælles ved hjælp af tråde, tøj, tekstil ...

Vi bærer tekstil på kroppen. Baby-svøb, dåbskjole, konfirmationstøj, bryllupstøj, ligskjorte og alt det, der ligger imellem. Den dag vi ikke bærer tøjet længere, gemmer vi det måske i et skab eller en skuffe. Måske kan vi ikke passe det længere, måske er det umoderne. Vi gemmer det, fordi vi ikke kan nænne at skille os af med det. Det bærer en historie, et minde.

På min fars loft lå der gammelt tøj i kasser og sække. Da min mor var død, havde jeg en forestilling om at rydde op i alt dette. Men jeg kom ikke ret langt. Slået omkuld af historier, der pludselig kunne fortælles, hvordan mit liv måske hang sammen. Den første kjole, jeg syede til mig selv, da jeg gik i 7. klasse. Lidt hippieagtig i stilen, som kjoler gerne måtte være den gang. Men der var også mors brudekjole, og pludselig stod jeg med mors badedragt, og huskede alt om dengang, vi var taget til Vemmetofte for at bade. Min mor var 35, jeg var fem. Jeg blev væk i Vemmetofteskoven, og det, jeg husker allermost, er følelsen af forladthed. En venlig dame fra skovfogedboligen tog mig op, fordi jeg græd hjerteskræende og ikke kunne finde min mor. Jeg hang grædende og utrøstelig på en fremmed dames arm, da min mor endelig dukkede op i badedragt. Hun gik aldrig siden i vandet – hun sagde, hun ikke kunne svømme.

Badedragten kom pludselig til at symbolisere både barnets tab og den voksnes tab. Jeg lagde badedragten i en bunke sammen med brudekjolen, hippiekjolen og de blomstrede køkkengardiner, som jeg havde glemt alt om. Bunken skulle vel gemmes.

Så dukkede mormors sribede kittel op. På en gang nærvær og fravær. Hvor tæt kan man komme på en for længst afdød slægtning? Ved at stå med den afdødes tøj i hånden?

Gensynet med det brugte tøj, var som at blive slynget rundt i en historisk centrifuge, hvor nye min-

der og billeder bestandig dukkede op.

Vi sover i tekstil. Lagnet er det simple stykke stof, der spænder over menneskelivets yderpoler. Vi fødes, drømmer, sover, elsker og dør på lagnet.

På Nordfyn vævede Slettens vævere i 1800-tallet metervis af hør-lærred til lagner. Disse lagner repræsenterede et utal af arbejdstimer. Som kronen på de mange arbejdstimer syede man et smukt navnetræk på lagnet. Sådan et lagen kunne man slide på hele livet, det kunne gå i arv til næste generation, som sled videre. Undertiden kunne lagnerne også være forsynet med flere generationers navnemærkning. Men de smukke brudelagner kunne også være ubrugte – fordi der aldrig blev noget bryllup. I en kiste gemmer jeg nogle tunge, tunge hørlagner. Jeg tager dem jævnlige frem, stryger hånden over stoffet. Lagnerne repræsenterer en kundskab, som aldrig kommer igen.

Vi hænger tekstiler på væggen og har gjort det siden vikingetiden. Middelalderens vævede tapeter skulle fortælle en god historie, udsmykke riddersalen, isolere mod kulde og fugt samt dæmpe lyden. Alt dette kunne – og kan – tekstiler i et rum.

Gardiner, gulvtæpper, klude-tæpper, sengetæpper, møbelbe-træk, plaider, puder, lyseduge, hundetæpper, kattetæpper, dørmåtter.

Man kan også bo i tekstil. I et telt.

Da min venindes børn havde fået lidt alder, besluttede vi at tage på telttur til Møn. Teltet, var et som venindens nabo havde kasseret, et tremands-telt af den gammeldags slags med høj rejsning. Der manglede ganske vist nogle pløkker, men det ordnede sig nok.

Glade slog vi lejr i Hårbølle – nærmest i strandkanten. Da lommelygterne langt om længe var slukket, og vi havde beordret ro i soveposerne, begyndte det at blæse op. En rå blæst kom hujende fra Falster, den ruskede i teltet – mere og mere. Den 10-årige sprang heroisk ud af soveposen og lagde sten oven på pløkkerne, men lige lidt hjalp det. Teltet blæste simpelthen omkuld. I heftigt blæsevejr blev teltet i en fart stuvet ind i bilen sammen med soveposer og liggeunderlag, der truede med at flyve ind i Hjelm Bugt. Snart sov børnene sødt på bilens bagsæde, værre var det med Lise og mig, der mest tænkte på, hvordan natten skulle få ende.

Næste dag udvalgte vi en ny teltplads med meget stor omhu.

Året efter tog vi til Mors. Nu havde vi lånt et moderne fire-mands-telt med masser af plads. Alt var godt indtil den nat, hvor kaskader af vand blev hældt ud af himlen. Voldsomme lyn oplyste teltet, så lommelygter var helt overflødige. Tordenbragene flængede sommernatten, og regnen trommede på den tynde teltdug, der udgjorde en tvivlsom beskyttelse. Thor kastede sin hammer, mens Lise og jeg sad bekymrede i soveposerne og så på de tungt sovende børn, totalt upåvirkede af tordengudens vilde kørsel.

Nogle år efter havde vi så endelig fået vores eget firemands-telt. Stor var spændingen, da vi slog teltet op på Bornholm og forsøgte at finde plads til de fire liggeunderlag. Vi kunne hurtigt konstatere, at børnene var vokset en del, siden sidst vi slog telt op, og at sardiner i dåse til enhver tid kunne disponere over mere plads!

Lise og jeg ville skabe minder for børnene, men med teltdugen som omdrejningspunkt kom vi i høj grad til at skabe minder for os selv.

Vi dækker bordet med tekstil. Den hvide dug har en 1000-årig historie i Norden. Den kom hertil med kristendommen, symboliserede renhed og det hellige måltid, nadveren. Siden renaissance har der ligget dug på bordet med festmåltidet i de højere samfundslag. I bondehjem blev den hvide dug dog først almindelig i 1800-tallet. Der findes næppe et hjem, som ikke ejer en eller flere duge med en sær-

lig betydning. Jeg har en Tommerup-dug med det karakteristiske TV indvævet i hjørnet. Dugen var en del af det udstyr min mor fik med fra sit barndomshjem. Dugen er mønstret med fuchsiaer, et mønster, der kun produceredes kortvarigt, fordi folk forbandt det med begravelser. Men mormor elskede fuchsia. Jeg var ikke engang fyldt 25, da min mor sagde, jeg skulle arve Tommerup-dugen – du er den eneste af mine børn, der kan finde ud af at vaske og rulle den – sagde hun. På den måde vendte dugen for en tid tilbage til Fyn, hvor den engang har været en blomstrende hørmærk.

Hvornår er vi ikke omgivet af tråde, tøj, tekstil? Er det når vi står under bruseren? Men straks, der er lukket for vandet, griber vi efter badeforhæng, håndklæder – griber efter mulige tråde, der måske fortæller, hvordan et liv hænger sammen.

Susanne Nielsen

Efterlysning – forklædebilleder fra 1970-erne

I forbindelse med tilrettelæggelsen af forklædebogen er jeg på jagt efter forklædebilleder fra 1970-erne, så jeg vil opfordre TENENs læsere til at gå på opdagelse i gemmerne. Det kan være billeder, der viser arbejdsituationer i køkkenet, men forklædekjoler og romantiske forklæder i Carl Larsson stil var også meget populære og blev benyttet ved festlige lejligheder.

Billeder med både børn og voksne som forklædebrugere har interesse.

Du skal ikke sende dine originale billeder. Har du mulighed for selv at scanne dem og lægge dem på en CD, vil det være optimalt. Hvis ikke, så kontakt mig og lad os aftale, hvordan en scanning kan foregå.

Billederne skal naturligvis ledsages af svar på spørgsmålene, hvem, hvor og hvornår.

Jeg håber, at TENENs læsere også vil hjælpe denne gang!

Susanne Nielsen

(kontaktinformation er bag i bladet)

Bog anmeldelser:

The Tudor Tailor : Reconstructing sixteenth-century dress. Ninya Mikhaila and Jane Malcolm-Davies, with additional research by Caroline Johnson and illustrations by Michael Perry.

Batsford, London, 2006. 160 sider illustreret delvis i farver. ISBN 13 9 780713 489859. Pris £ 20.

I marts 2006 så vi med TENEN rekonstruktionen af Sofie af Mecklenburgs formodede brudekjole fra 1572 til Kronborgs udstilling, og vi var ærligt talt ikke videre imponerede. Snittet var forkert, det dyre specialvævede stof faldt ikke godt og meget af den var syet på maskine. Ved den lejlighed gik det op for os, at rekonstruktion af historiske dragter er en særlig disciplin, som kun få har dyrket i nævneværdig grad i Danmark.

Vi rettede blikket mod England, hvor man eksempelvis kan gå i det rekonstruerede Globe Theatre i London og få et indblik i værkstederne imponerende

arbejde med teaterdragter.

Senere samme år kom den store bog *The Tudor Tailor : Reconstructing sixteenth-century dress*, der sammenfatter mange års omhyggeligt arbejde med at rekonstruere dragter på Hampton Court Palace. Forfatterernes baggrund i dragthistorie og dragtkonstruktion kombineret med løbende research i 1500-tallets tradition er et solidt fundament for den historiske fremstilling og de praktiske anvisninger.

Indledningsvis redegøres der for de overvejelser, man må gøre sig før en rekonstruktion:

Hvilket kilde-materiale har vi i form af overleverede dragtdele, arkæologisk materiale, afbildninger, skriftlige vidnesbyrd?

Dertil kommer viden om levevilkår, klimaforhold, gennemsnitshøjde m.m. Og hvad er formålet? Skal det være en nøjagtig kopi til udstilling, en teaterdragt eller et studieobjekt?

Mange forskellige specialister var involverede i dragt-fremstilling i 1500-

Rekonstruktion af dragt fra omkring 1530.

tallet, og det er derfor en kæmpeopgave for en person i det 21. århundrede at researche og fremstille en kopi. Dragten dengang var dyr og kunne let koste en årsløn for en mand. Derfor var der ofte tale om genbrug, og få originale dragtdele er bevarede, hvilket komplicerer arbejdet. En god fortolker skal desuden kende til tidens politik, økonomi, handel og kultur.

Foruden portrætter og andre gengivelser af samtidigt materiale bringer bogen 42 stregtegninger af dragter fra forskellige befolkningslag gennem århundredet samt 36

detaljerede mønstre til at forstørre. Derefter et meget instruktivt kapitel om valg af materialer, da de mange kvaliteter og betegnelser kan være vanskelige at identificere i dag.

Hovedafsnittet handler om selve konstruktionen: mønstre, værktøj, teknik, sting og sømme samt dragttilbehør. En meget udførlig og gennemarbejdet bog og spændende at læse.

Afslutningsvis en liste over leverandører i UK og USA samt registre.

Lone de Hemmer Egeberg

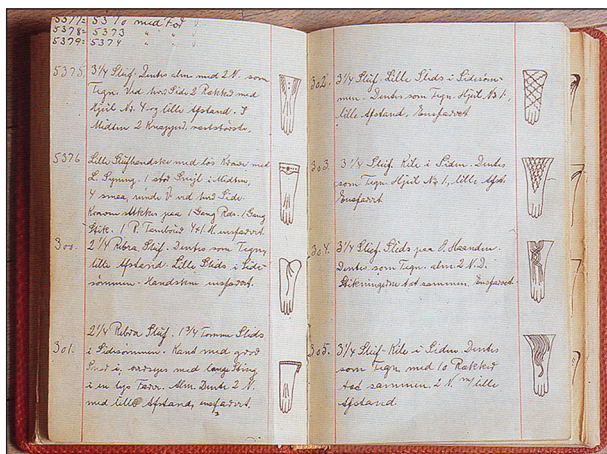
Randers Handsker

I 2004 besøgte Annet og jeg Randers Handskefabrik og beskrev i TENEN 15. årg. nr. 2 den historie, som dir. Arne Vejrum ridsede op for os. Vi besøgte også det udmærkede lokalarkiv samt det kulturhistoriske museum, hvor man naturligt nok har meget materiale om verdens ældste handskefabrik.

Som bebudet i artiklen beskrev museumsinspektør Lene Sørensen senere samme år i deres årbog fabrikkens historie gennem de sidste ca. 80 år fra omkring det tidspunkt hvor den kom i familien Vejrumms besiddelse.

Da Ejnar Vejrum i 1927 købte den lukningstruede virksomhed, vidste han intet om håndværket el-

ler branchen i det hele taget. Garveriet i den 116 år gamle fabrik var lukket ned, og de fleste af butikkerne var solgt, men den værkfører

Alle handske modeller, som er blevet fremstillet på Randers Handskefabrik siden begyndelsen af 1930-erne, er beskrevet i fabrikkens modelbøger.

han overtog, havde stået i lære hos den franske handskemager, hvis familie i tre generationer havde drevet fabrikken.

Ejnar Vejrum og hans kone tilbragte al deres tid i fabrikken og fik den i løbet af få år banket op til at give overskud. Denne flid og dedikation er det, som har båret virksomheden gennem alle kriser, og som parret med omstillingsparathed til import af billigere industriprodukter har sikret overlevelsen.

I 1970'erne produceredes også skindtøj, da pæne handsker blev betragtet som gammeldags, mens hotpants i skind var rappe. Man overvejede endog at opgive handskerne helt, men gjorde det heldigvis ikke, for snart blev der importeret skindtøj til priser, som den danske virksomhed slet ikke kunne matche. Senere skulle det vise sig, at fabrikken overlevede takket være specialproducerede handsker.

Selvom branchen stadig er presset af billigere produkter fra især de tidligere Østlande og Asien, har Randers Handskefabrik overlevet som den eneste i landet. Fagligt og organisationsmæssigt føles det som et tab at være ene tilbage uden modspil, og de to ejere Erik og Arne Vejrum træffer enevældigt alle beslutninger. Medarbejderne erklærer dog alle, at de er tilfredse med deres arbejdsforhold og ikke interesserer sig for fagpolitiske spørgsmål. Med kun en faguddannet handskemager er der heller ingen at diskutere faglige problemer med, og efteruddannelse er der heller ingen mulighed for.

*

I Kulturhistorisk Museum Randers årbog 2007 har historikeren An-

ders Have Espersen fortalt om tiden under Anden Verdenskrig, for at belyse vilkårene for en dansk virksomhed i denne krisetid med varemangel og prisstigninger.

Man omlagde produktionen til også at benytte eksempelvis danske hjorteskind og opretholdt fabrikens kvalitetsniveau. Det solide lager af råvarer samt familien Vejrum's talent for nytænkning og tilpasning parret med sparsommelighed reddede virksomheden gennem de fem besværlige år, endda med udbytte der kunne investeres. Handskefabrikken var ifølge kunderne en af de få virksomheder, der under besættelsen havde holdt standarden fra før krigen.

Årbog 2004 indeholder desuden en spændende artikel om to adelige broderede duge med slægtsvåben, den ene en silkebroderet lærredsdug fra 1581, og den anden en blå ulddug syet med silke- og uldgarn (1669). Broderi er – som undertegnede ofte har plæderet for – det mest kvindelige af alle kvindelige håndarbejder. Museumsinspektør Hanne Schaumburg Sørensen giver da også et fint historisk billede af kvindeliv i perioden med udgangspunkt i de to duge.

Begge har levet en omskiftelig tilværelse, er slidte og beskårede, men det tjener museet til ære, at man har fået dugene omhyggeligt konserveret og kan fremvise dem i de permanente samlinger.

*

Kulturhistorisk Museum Randers Årbog 2004 og 2007. ISBN 87-88732-25-8 og 978-87-887-3233-9.

Lone de Hemmer Egeberg

Nørre Djurs Egnstæppe

af Annie Bang Sørensen

Postkort fra Stenvad: I starten af oktober 2009 var alle Hørvævmuseets medarbejdere på udflugt. Det vigtigste udflugtsmål var Stenvad Mosebrugsmuseum, som vi besøgte for egnstæppets skyld. Det er vævet af egnens kvinder med Annie Bang Sørensen som hovedkraft. Det viste sig til min overraskelse at være en rigtig, ordentligt lavet gobelin, gjort efter alle kunstens regler. Se den på www.stenvadmosebrugscenar.dk

Mens vævningen var igang, skulle alt det vævede kunne ses af de besøgende, så trenden var hele tiden spændt helt ud, mens bænken med de seks vævere blev hejst op og efterhånden hang helt oppe under loftet:

Vi fik et særdeles interessant foredrag om fremstillingen og om billedets indhold, som er Nørre Djurs kommunes historie fra istid til nutid med Stenvad i centrum.

Tæppet "læses" i yderste kreds fra nederste højre hjørne og med urets retning. Det handler om, hvad der på egnen er af minder placeret i historisk

rækkefølge. Midterfeltet med motiver fra mosen "læses" på samme måde.

Det var overraskende at se grevinden på Krengerup og hendes farfar, der startede Pindstrup mosebrugene. Huldremosepiggen er selvfølgelig med i billedet, så vores medlem Marie-Louise Nosch, professor i tekstilforskning, kom også med i foredraget!

Museet har udgivet en bog om tæppet. Tanken er, at den kan fungere som opslagsbog, når man går på vandring i tæppet, med de mange historier: *Nørre Djurs Egnstæppe* af Annie Bang Sørensen, 2007. ISBN 978-87-91087-776.

Det var rigeligt turen værd - måske er det også engang målet for en tur med TENEN!

Mange hilsner, *Bent.*

I bladet 19/3+4 bad Jytte Harboesgaard læserne om hjælp med hensyn til anvendelsen af en hæklet pose, som er 15 cm lang og 5 cm bred.

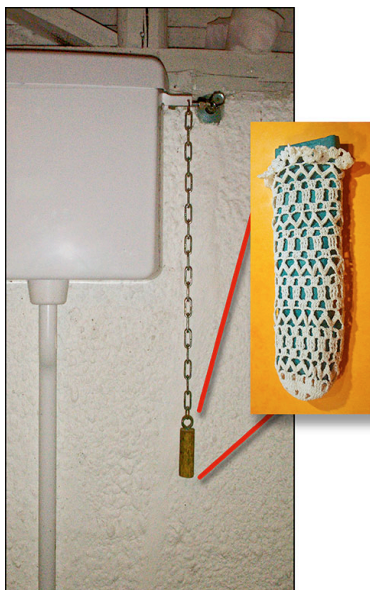
Ingen reaktion ... og det er jo skidt, hvilket får bladets lokalredaktion-nord til at komme med et forslag: Et vinterovertræk til håndtaget på et trækøslip WC.

I "fine" hjem skulle det håndtag nemlig helst være af porcelæn med en tyk gummiring til gensidig beskyttelse af væg og håndtag. Da de første WC-rum som regel var uopvarmede, kunne et porcelænhåndtag være isnende koldt om vinteren.

Nær posens overkant har der været et fløjlsbånd til at holde overtrækket fast med.

Cisternen her har et upassende simpelt håndtag lavet af en stump rundstok. Den befinder sig i et uopvarmet offentligt toilet tæt på toppen af Røjle Klint. Da vinteren er over os, kan der foranstalles realistiske forsøg, hvis det skulle være påkrævet.

vofl

ARRANGEMENTS- OG UDS STILLINGSKALENDER

TENEN inviterer: Generalforsamling lørdag den 20. marts 2010. i Københavnsområdet.

Museet for Religiøs Kunst:

På randen af verden. Tekstiler hhv. malerier af de samiske kunstnere Britta Marakatt-Labba fra Sverige og Odd Sivertsen fra Norge. Til 7. 3. 2010.
Adr.: Strandvejen 13, 7620 Lemvig

Horsens Museum: Fokus på kunstbroderi og broderiets historie
Et sommerfuglekys - Canadiske Broderier - sammen med broderier fra museets egen samling. 30.1 til 30.5.2010

Marie-Renée Otis holder foredrag på engelsk om sine Canadiske Broderier den 31.1. kl. 13.
Adr.: Sundvej 1 A, 8700 Horsens

Bymuseet, Århus:

Østjysk Tekstilkreds 35 år – censureret jubilæumsudstilling. Til 9. 1. 2010.
Adr.: Carl Blochs Gade 28, 8000 Århus C

Den Gamle By:

Festtøj 1909-2009. Til 5. september 2010.
Adr.: Viborgvej 2, 8000 Århus C

Textilforum:

23.866 knapper. Til nytår 2009.

Tekstilindustriens gyldne år 1950-80. Til 1.1.2011.

European Art Quilts V. Til 4.1.2010.

Adr.: Vestergade 20, 7400 Herning

Museum Sønderjylland: Drøhses Hus

Tønderkniplinger og dukker fra museets egen samling. Merete Hellerøe:

Fotogravure med udgangspunkt i tyllsbroderier. Til 30.12.2009.

Adr.: Storegade 14, 6270 Tønder

Filosofgangen: Fyns Udstillingsbygning for Billedkunst og Design

Beklædningsdesign unikamodeller v/ John Frantsen. 23.2 – 7.3.2010.

Adr.: Filosofgangen 30, 5000 Odense C

Holbæk Museum:

Tekstil Æstetik, særudstilling v/ Minna Kragelund. Til 22.12.2009.

Adr.: Klosterstræde 18, 4300 Holbæk

Det Nationalhistoriske Museum:

Silkebroderede lærredsduge, udført af danske adelskvinder i 1600-årenes midte. December måned 2009.

Adr.: Frederiksborg Slot, 3400 Hillerød

Greve Museum:

Greve i Quilt. Til 30.12.2009.

Adr.: Bækgårdsvej 9, 2670 Greve

Møstings Hus:

Anette Blæsbjerg Ørum og India Flint. Tekstilkunst. 9.1. til 7.2.2010.

Adr.: Andebakkesti 5, 2000 Frederiksberg

Rundetaarn:

Byzans - Europas gyldne rige 330-1453. 16.1. til 21.3.2010.

Adr.: Købmagergade 52A, 1150 København K

Skissernas Museum – Arkiv för dekorativ konst:

Stig Lindberg. Skisser, tekstil, keramik. Til 28. 2. 2010.

Adr.: Finngatan 2, S 223 62 Lund

Teatermuseet i Hofteatret:

Det store skrud. 30 kostumer fra Jytte Abildstrøms Teater. Til 10. 1. 2010.

Adr.: Christiansborg Ridebane 18, 1218 København K

TENENS kalender udarbejdes på grundlag af arrangementer i *KultuNaut* – Den Elektroniske Kulturkalender. Yderligere oplysninger samt illustrationer modtages gerne direkte fra arrangører og deltagere. Deadline for korte meddelelser er ca. 2 uger før bladet udkommer. Send oplysningerne til Vibeke Ervø, som koordinerer listen.

Telefonliste for TENENs bestyrelse mv.

<i>navn</i>	<i>adresse</i>	<i>telefon / ePost</i>	<i>hverv</i>
Annet Laursen Skjelsager	Dorthesvej 2 3520 Farum	44 95 05 55 <i>silke-annet@detail.dk</i>	formand + redaktion
Lone de Hemmer Egeberg	Teglgården 66 st.th 3460 Birkerød	45 81 05 05 <i>dehemmeregeberg@gmail.com</i>	næstformand
Bent Bille	Søndergade 66 5620 Glamsbjerg	64 72 15 65 <i>familien.bille@get2net.dk</i>	kasserer
Lis Slottved	Hjarupvej 10 6200 Aabenraa	74 63 03 50 <i>slottved@privat.dk</i>	sekretær + redaktion
Vibeke Lilbæk	Kollerødvej 39 3450 Allerød	48 17 16 47 <i>vof13450@yahoo.co.uk</i>	redaktion
Anni Bloch	Thingvalla Allé 5, 2300 København S	32 59 59 77 <i>annibloch@gmail.com</i>	bestyrelse
Tina Ejlertsen	Ravningvej 10, Ravning, 6760 Ribe	75 43 77 06 <i>tina.ejlertsen@get2net.dk</i>	bestyrelse
Hanne Frøsig Dalgaard	Bredebovej 33, 6.tv 2800 Lyngby	45 88 32 67 <i>hfd@tdcadsl.dk</i>	suppleant
Margit Ambeck	Lyshøjgårdsvej 87, 1.th 2500 Valby	36 30 61 50	suppleant
Flemming Lund- holm	Ravningvej 10, Ravning, 6760 Ribe	75 43 77 06	suppleant
Lucie Borgsmidt- Hansen	Broholms Allé 28 2920 Charlottenlund	39 64 31 85	revisor
Susanne Nielsen	Grusgravvej 10 4660 Store Heddinge	56 50 11 26	korrektur, forklæder
Vibeke Ervø	Åfløjen 4, 2. tv 2700 Brønshøj	44 85 18 44 <i>vibeke.ervo@gmail.com</i>	kalender
Frits Lilbæk	Kollerødvej 39 3450 Allerød	48 17 16 47 <i>vof13450@gmail.com</i>	redaktion, webmaster

TENENs hjemmeside bliver opdateret når der udkommer et nyt nummer
– blandt andet med Internet henvisninger og nummerets billedgalleri.

Brug vinteraftnerne til at tjekke TENENs hjemmeside:

<http://tenen-dk.homeunix.org/tenen>

TENENs gavetips:

Medlemsskab af foreningen – 200 kr. inklusive de allerede udkomne numre af bladet i denne årgang. Publikationer: “I Jomfru Fannys gemmer” – 30 kr. “Tråden i øjet. Noter til engelsk sytråds historie.” – 75 kr. CD-rom'er: “Folkelige broderier fra Sydslesvig” – 80 kr. “Folkelige broderier fra 6 danske øer” – 125 kr. I tillæg til de nævnte priser kommer forsendelsen! – *Henvendelse til Annet Laursen Skjelsager.*

ANARKISTISK STRIK I LINKÖPING

Da sommerferien var forbi, og vi var på vej hjem, havde jeg besluttet, at jeg ville se udstillingen "Det Blå" på Östergötlands Länsmuseum.

For at kunne besøge museet krævede det en overnatning i byen og lidt ventetid om morgenen, da museet først åbner klokken 11. Når man sådan vandrer rundt og venter på et fremmed sted, kan man være heldig at få øje på sjove ting, og her er en af dem.

Lige udenfor museets indgang havde nogen fundet på at beklæde en lygtepæl med strik. Det var første gang jeg mødte fænomenet "Anarkistisk strik", som jeg havde hørt om i svensk radio en anden gang ni var en route hjemad. Det handler om, at strikkere ønsker at sætte præg på byerne med strik.

Man efterlader en strikning, stor eller lille, på offentlige pladser og så venter man ellers spændt på, hvor længe den får lov til at blive der, inden nogen fjerner den. Formålet er kun at sætte spræl og farver på hverdagen.

*Lis Slottved
Fotomodel: Ronja af Aabenraa*